DOCTRINA

Reflecţii privind esenţa juridică a procedurii judiciare referitoare la încuviinţarea examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie şi locul acestuia în sistemul felurilor de proceduri judiciare civile

Vasile Creţu
Doctor în drept,
conferenţiar universitar,
Catedra de drept procesual civil,
Facultatea de Drept a Universităţii de Stat din Moldova

Deficienţele psihice perturbează funcţiile sociale ale individului, deseori lipsindu-l de capacitatea de a-şi asuma decizii conştientizate şi de a avea o conduită direcţionată de o anumită cauză, în efect generând riscul unei atitudini periculoase.

Persoanele bolnave psihic provocau pe toată perioada evoluţiei omenirii majorităţii indivizilor sănătoşi sentimente mixte de compasiune, toleranţă şi, îndeosebi, frică - frică faţă de posibilitatea de a deveni victima acţiunilor suferindului psihic sau de a-i contacta boala. Or, nu pot fi negate situaţiile tragice în care persoanele pătimesc grav de pe urma conduitei bolnavilor psihici… În efect, arareori, în amalgamul relaţiilor cotidiene, se identifică întrebarea dacă interlocutorul nu este suferind de o patologie psihică…

Dramele cotidiene deseori devin rezultatul acţiunilor celor ce înregistrează anumite deficienţe cognitive şi psihice. Reieşind din această circumstanţă, se reclamă acordarea de ajutor respectivilor indivizi. Din cele mai vechi timpuri, o asemenea asistenţă era promovată sub aspect multiplu, inclusiv apelându-se la limitarea libertăţii personale a suferindului prin plasarea acestuia într-o instituţie curativă, cu dispunerea aplicării de tratamente neconsimţite de către persoana bolnavă psihic.

Examinarea şi spitalizarea indivizilor care suferă de o anumită patologie psihică, fără a fi cerut consimţământul lor sau al reprezentanţilor lor legali, reprezintă un element al asistenţei amintite mai sus şi, în esenţă, presupune limitarea drepturilor la libertate şi inviolabilitate personală, la libera circulaţie, la libera alegere a reşedinţei sau domiciliului. Constrângerea libertăţii persoanei prin plasarea ei forţată într-o instituţie spitalicească specializată prezumă îngustarea funcţiilor sociale ale individului. Mai mult decât atât, reieşind din interpretarea lit. e) a alin.(1) al art. 5 din Convenţia Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, precum şi ţinând cont de jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului, spitalizarea persoanei într-o instituţie curativă, cu omiterea voinţei ei sau a acordului reprezentantului ei legal, reprezintă o autentică lipsire de libertate.

Din motivul inadmisibilităţii fărădelegilor la aplicarea măsurilor de asistenţă psihiatrică, excluderii utilizării inovaţiilor psihiatrice în alte scopuri decât cele medicale, în majoritatea ţărilor lumii a fost elaborat un complex de acţiuni medico-legale menite să le acorde asistenţa necesară suferinzilor de patologii psihice. Republica Moldova, în corespundere cu principiile universal recunoscute şi normele dreptului internaţional, admite şi garantează drepturile şi libertăţile cetăţeanului.

Respectiv, prin lista drepturilor şi libertăţilor constituţionale ale cetăţenilor Republicii Moldova, acestora li se garantează inadmisibilitatea ingerinţelor nejustificate în conţinutul acestor drepturi, în speţă prin:

- dreptul la viaţă şi integritate fizică şi psihică (art. 24 din Constituţia RM);
- dreptul la libera circulaţie (art. 27 din Constituţia RM);
- dreptul la ocrotirea sănătăţii (art. 36 din Constituţia RM);
- dreptul la protecţia persoanelor cu deficienţe fizice, cognitive şi psihice (art. 51 din Constituţia RM);

În corespundere cu alin. (2) al art. 54 din Constituţia RM, exerciţiul drepturilor şi libertăţilor nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recu-

noscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele […] protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane.

Dincolo de faptul că procesul de examinare și spitalizare a persoanelor grav bolnave de anumite patologii psihice deseori este realizat fără consimțământul lor, aceste acțiunii trebuie totuși percepute ca măsuri etatice necesare și utile protecției nu numai a sănătății și intereselor individului suferind, dar și a terțelor persoane. Or, este unanim recunoscut că deficiențele psihice sunt dificil diagnosticabile și tratabile. În opinia cunoscutului psihiatru rus, profesorul Jarikov[1], la moment nu există o metodică de laborator, prin intermediul căreia ar fi posibilă deosebirea schizofreniei de nevroză. La comparația stării celui sănătos, schizofrenic sau nevrotic, se pot constata aceleași date ale analizei sângelui, aceleași rezultate ale cercetării lichidului cefalorahidian, ale encefalogramei.

În efect, la stabilirea diagnosticului unei boli psihice, trebuie luate în vizor toate criteriile anamnezei și cercetate circumstanțele obiective ale acesteia.

Eficiența maximă a celor invocate mai sus poate fi atinsă prin realizarea examenului psihiatric într-o instituție staționară specializată.

De regulă, persoanele suferinde de patologii psihice nu întreprind măsuri ce ar avea ca scop tratamentul lor. În asemenea situații, statul nu poate rămâne apatic față de problemele acestor indivizi, chiar dacă, în virtutea maladiei sale, persoana nu consideră starea sa patologică ca fiind o problemă, un impediment sau un pericol. Viețile omenești trebuie salvate, dramele tragice trebuie preîntâmpinate, persoanele bolnave psihic trebuie să fie depistate timpuriu, întru a anticipa eventualele prejudicii care pot fi cauzate de acestea.

În conformitate cu prevederile art. 4 din Legea Republicii Moldova, nr. 1402, din 16 decembrie 1997, privind sănătatea mentală, asistența psihiatrică se acordă la solicitarea benevolă a persoanei sau cu consimțământul ei. Persoanelor în vârstă de până la 18 ani, precum și persoanelor declarate, în modul stabilit de lege, incapabile li se acordă asistență psihiatrică la cererea sau cu consimțământul reprezentanților lor legali, în condițiile legii.

Asistența psihiatrică include:

- examinarea sănătății psihiatrice a cetățenilor, în baza și în ordinea descrisă de actele normative;
- diagnosticarea patologilor psihice;
- tratamentul, îngrijirea și reabilitarea medico-socială a persoanelor suferinde de maladii psihice.

Asistența psihiatrică este admisă de norma legală și în lipsa unei manifestări volitive a individului. Această situație este permisă doar cu încuviințarea judiciară a examenului psihiatric și/sau a spitalizării persoanei în staționarul de psihiatrie. Constrângerea forțată la spitalizare în staționarul de psihiatrie și încuviințarea examenului psihiatric generează limitarea unor asemenea drepturi fundamentale precum este dreptul la inviolabilitatea personală, garantată de o serie de acte internaționale și naționale. Respectiv, acordarea de asistență psihiatrică prin intermediul spitalizării forțate într-un staționar psihiatric, precum și examinarea psihiatrică forțată, trebuie să fie în detaliu reglementată de normele dreptului național, ce prescriu nu numai activitatea instituțiilor psihiatrice, dar și care determină statutul juridic al indivizilor suferinzi de patologii psihiatrice, precum și ordinea procesuală a încuviințării măsurilor non-volitive relative asistenței psihiatrice.

În lumina cerințelor invocate, spitalizarea forțată într-un staționar psihiatric și încuviințarea examenului psihiatric în baza unui act judiciar se prezintă a fi cea mai acceptabilă metodă a încuviințării acestor măsuri. Forma judiciară a soluționării acestor chestiuni reprezintă o garanție certă și eficientă împotriva eventualului dezmăț administrativ, care și-ar permite să uzeze aceste constrângeri în alte scopuri decât cele medicale.

Decizia asupra încuviințării forțate a examenului psihiatric sau spitalizării într-un staționar de psihiatrie trebuie să fie asumată nu de către o instituție medicală, ci de către un organ judiciar pentru fiecare caz particular, cu reținerea tuturor circumstanțelor medicale, sociale și juridice ale speței.

În Republica Moldova reglementarea juridică a problemelor relative examenului psihiatric forțat și spitalizării într-un staționar de psihiatrie este delegată mai multor acte normative. În lista acestora poate fi inclusă Legea ocrotirii sănătății nr. 411 din 25 martie 1995[2], Legea Republicii Moldova cu privire la exercitarea profesiunii de medic nr. 264 din 27 octombrie 2005[3], Legea Republicii Moldova cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului nr. 263 din 27 octombrie 2005[4], Legea Republicii Moldova cu privire la expertiza judiciară, constatările tehnico-științifice și medico-legale[5] nr. 1086 din 23 iunie 2000. O lege specială în domeniul reglementări juridice a subiectului supus cercetării este Legea Republicii Moldova privind sănătatea mentală nr. 1402 din 16 decembrie 1997[6].

Actele normative subordonate legilor care vizează materia asistenței psihiatrice se rezumă la următoarea listă: Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Politicii Naționale de Sănătate nr. 886 din 6 august 2007 (capitolul XII

„Asigurarea condiţiilor pentru ameliorarea sănătăţii mintale")[7], precum şi o serie de instrucţiuni şi ordine aprobate de Ministerul Sănătăţii al Republicii Moldova în domeniul prestării serviciilor de sănătate psihică[8].

Reglementarea ordinii de soluţionare a pricinilor judiciare, relative sănătăţii psihice sunt consemnate în Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova din 30 mai 2003, în vigoare din 12 iunie 2003. Litera d) a art. 279 CPC RM şi capitolul XXX CPC RM atenţionează asupra existenţei a două categorii de pricini judiciare, anterior necunoscute de Codul procesual-civil al RM din 26 decembrie 1964:

1. cauze despre încuviinţarea forţată a examenului psihiatric;
2. cauze despre încuviinţarea forţată a spitalizării persoanei într-un staţionar de psihiatrie, fără consimţământul acesteia.

Curtea Supremă de Justiţie a Republicii Moldova, în scopul asigurării implementării şi aplicării uniforme a legislaţiei în domeniu, a generalizat practica cercetării cauzelor despre încuviinţarea examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie, soluţionate de instanţele judiciare naţionale. Plenul Curţii Supreme de Justiţie a Republicii Moldova a aprobat hotărârea explicativă în chestiunile referitoare la aplicarea uniformă a normelor din domeniu, titlul hotărârii concretizându-se în următoarea formulare: „Cu privire la practica judecării de către instanţele judecătoreşti a pricinilor civile privind încuviinţarea examenului psihiatric sau spitalizării persoanei fără liberul ei consimţământ sau al reprezentantului ei legal", nr. 35 din 24 noiembrie 2005[9].

Norme ce vizează asistenţa psihiatrică se conţin şi în legislaţia internaţională, ce garantează, de rând cu prevederile naţionale, dreptul la viaţă, libertate şi inviolabilitate personală, precum şi dreptul la protecţia împotriva acţiunilor ilegale ale terţilor, inclusiv ale statului. În lista acestor acte pot fi incluse:

1. Declaraţia Universală a Dreptului Omului din 10 decembrie 1948, adoptată şi proclamată la New York de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluţia 217A(III) din 10 decembrie 1948. Republica Moldova a aderat la Declaraţie prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova № 24-XII din 28 iulie 1990. Este publicată în ediţia specială „Tratate internaţionale", volumul I, Chişinău, 1998;
2. Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. A intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova № 1298-XIII din 24 iulie 1997. În vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997;
3. Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice din 16 decembrie 1966. Adoptat şi deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1967. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova № 217- XII din 28 iulie 1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. Publicat în ediţia oficială „Tratate internaţionale", volumul I, Chişinău, 1998;
4. Pactul internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale din 16 decembrie 1966. Adoptat şi deschis spre semnare de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966 prin rezoluţia 2200A(XXI). Intrat în vigoare la 3 ianuarie 1967. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova № 217- XII din 28 iulie 1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993. Publicat în ediţia oficială „Tratate internaţionale", volumul I, Chişinău, 1998;
5. Convenţia pentru protecţia drepturilor omului şi a demnităţii fiinţei umane în ceea ce priveşte aplicaţiile biologiei şi ale medicinii. Owiedo. 4 aprilie 1997. Legea Republicii Moldova № 1256-XV din 19 iulie 2002 privind ratificarea Convenţiei pentru protecţia drepturilor omului şi a demnităţii fiinţei umane în ceea ce priveşte aplicaţiile biologiei şi ale medicinii şi a Protocolului adiţional la Convenţia referitor la interzicerea clonării fiinţelor umane. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, № 110-112/853;
6. Declaraţia privind drepturile persoanelor cu retard mental. Adoptată în baza rezoluţiei ONU nr. 2856 (XXXI) din 26 decembrie 1971. Textul declaraţiei nu cuprinde menţiuni privind necesitatea ratificării ei;
7. Principiile pentru Protecţia Persoanelor cu Boli Mentale şi Îmbunătăţirea Îngrijirii Sănătăţii Mentale. Adoptată în baza rezoluţiei ONU din 17 decembrie 1991. Textul Principiilor nu cuprinde menţiuni despre necesitatea ratificării;
8. Convenţia CSI cu privire la transmiterea persoanelor suferinde de boli psihice pentru tratament forţat din 28 martie 1997. Ratificată de către Parlamentul Republicii Moldova prin Legea № 1190-XV din 4 iulie 2002. În vigoare pentru Republica Moldova din 28 martie 1997. Publicată în ediţia oficială „Tratate internaţionale", volumul 25, Chişinău, 2001.

În corespundere cu alin. (2) din art. 23, art. 28 şi 32 din Legea Republicii Moldova privind sănătatea

mentală, suplimentată de o serie de alte acte normative, examinarea psihiatrică și spitalizarea forțată într-un staționar de psihiatrie se realizează fără consimțământul persoanelor suferinde sau al reprezentanților lor legali, în ordinea determinată de Legea Republicii Moldova privind sănătatea mentală și Codul de Procedură Civilă. Legislația moldovenească determină succesiunea judiciară a cercetării și soluționării cauzelor ce au ca obiect încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizarea în staționarul de psihiatrie.

Actualul Cod de Procedură Civilă al Republicii Moldova deleagă procedurii civile speciale cercetarea și soluționarea chestiunilor referitoare la încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie. Trebuie accentuat faptul că pricinile despre încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie sunt pentru procedura civilă moldovenească novații judiciare, iar pentru știința civilă națională – fenomene juridice care nu au constituit obiecte de cercetare științifică.

În lucrările savanților procesualiști din alte țări nu există o unitate de opinii în ceea ce privește natura juridică a pricinilor despre încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie, în speță fiind deschise întrebările referitoare la obiectul examinării judiciare, felul și esența procedurii civile în cadrul căreia este necesară cercetarea și soluționarea acestor categorii de pricini.

În doctrina rusă, în discuțiile științifice, subiectul naturii juridice a procedurii judiciare referitoare la încuviințarea examenului psihiatric și spitalizării în staționarul de psihiatrie este tratat diferit. În opinia lui M. A. Vikut și Iu. K. Osipov, obiectul cercetării judiciare a pricinilor privind încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie nu se concretizează în litigiul asupra unui drept, ci în constatarea unor fapte prevăzute de lege, la cumularea cărora poate fi dispusă încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizarea în staționarul de psihiatrie. Respectiv, acești autori mizează pentru ideea că natura juridică a acestor două categorii de pricini nu corespunde criteriilor procedurii judiciare promovate în limita unei acțiuni civile sau relativ acțiunilor ce reies din relațiile juridico-publice. Pe cale de consecință, Vikut și Osipov au concluzionat că aceste două categorii de cauze trebuie atribuite procedurii civile speciale[10].

După E. M. Muradian, aceste categorii de pricini presupun că instanța de judecată acționează în sensul soluționării unui litigiu privind un drept contestabil. Autorul consideră că prezența conflictului juridic în cauzele privind încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie face imposibilă desfășurarea procesului judiciar în limita unei proceduri civile speciale. Respectiv, esența juridică a încuviințării examenului psihiatric și spitalizării în staționarul de psihiatrie, în opinia savantului, constă nu numai în stabilirea anumitor fapte cu valoare juridică, ce constituie premise pentru dispunerea unor asemenea măsuri de constrângere, ci mai mult în necesitatea justificării limitării statutului juridic al cetățeanului prin intermediul constrângerii drepturilor și libertăților sale constituționale, precum dreptul la libertate și inviolabilitate personală, dreptul la libera circulație și reședință. În asemenea condiții, luând în considerație lipsa consimțământului individului sau al reprezentantului legal privind încuviințarea examenului psihiatric și spitalizării în staționarul de psihiatrie, obiectul examinării judiciare se referă la litigiul de drept cu privire la drepturile și libertățile subiective ale persoanei a căror limitare, de către instituțiile specializate în domeniul protecției sănătății și expertizării judiciare, se cere a fi justificată[11].

Cercetând esența juridică a pricinilor referitoare la încuviințarea examenului psihiatric și spitalizării în staționarul de psihiatrie, cercetătorii G. L. Osokina, V. P. Volojanin și Iu. V. Tihomirova au dedus unanim că respectivele pricini reprezintă categorii tipice cu privire la litigiile ce decurg din relațiile juridico-publice, deoarece obiectul procedurii presupune contestarea anumitor drepturi subiective.

În opinia citaților, natura juridică a acestor pricini nu se rezumă la determinarea de către instanță a statutului juridic al persoanei, ci în cercetarea prezenței sau absenței condițiilor legale și suficiente pentru restrângerea acestui statut prin intermediul reducerii anumitor drepturi și libertăți, precum dreptul la libertate și inviolabilitate personală, la libera circulație etc. În efect, dacă persoana nu-și dă acordul față de acțiunile care se întreprind în privința ei, între aceasta și administrația instituției psihiatrice sau medicul psihiatru respectiv apare un litigiu de drept și, implicit, două părți procesuale[12].

În ceea ce ne privește, împărtășim ideea savanților procesualiști care pledează pentru caracterul litigios de origine juridico-public al cauzelor privind încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie. Această categorie de pricini corespunde obiectului de apărare judiciară, care se extinde asupra oricărui act de constrângere, individual sau impersonal, fiind în corelație și cu cerințele de control asupra legalității acțiunilor (inacțiunilor) sau deciziilor în baza cărora se creează

impedimente sau se restrânge realizarea drepturilor şi libertăţilor indivizilor. În pricinile referitoare la încuviinţarea examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie instanţa de judecată realizează controlul legalităţii şi temeiniciei acţiunilor staţionarului psihiatric, în care se află internată persoana suferindă de patologii psihice sau, dintr-o altă perspectivă, exercită controlul legalităţii şi justificării deciziei medicului psihiatru referitoare la necesitatea examinării psihiatrice a unui individ concret.

La promovarea controlului în cauză, instanţa de judecată protejează astfel drepturile şi libertăţile subiective ale cetăţeanului – dreptul la libertate şi inviolabilitate personală, la libertatea de circulaţie, la libera stabilire a domiciliului şi reşedinţei. Controlul judiciar are ca obiect temeinicia limitării totale sau parţiale a drepturilor şi libertăţilor persoanei din partea instituţiei psihiatrice sau a medicului psihiatru, investit cu anumite atribuţii de constrângere menite să impulsioneze realizarea practică a prevederilor legislative în materie de asistenţă psihiatrică. În acest mod, procesul de soluţionare a cauzelor privind încuviinţarea examenului psihiatric sau spitalizarea în staţionarul de psihiatrie are ca obiect verificarea legalităţii şi justificării actelor de aplicaţie administrativă.

Exercitarea controlului judiciar în domeniul relaţiilor juridico-publice îşi are fundamentată existenţa în ramura dreptului public (constituţional, administrativ, financiar, fiscal etc.). În limita acestor raporturi, întotdeauna e vorba despre protecţia drepturilor şi libertăţilor persoanelor, ca subiecte ale relaţiilor publice.

În corespundere cu legislaţia în vigoare a Republicii Moldova, în lista deciziilor şi acţiunilor (sau inacţiunilor) contestabile în instanţa de judecată sunt incluse actele de dispoziţie, în rezultatul cărora:

1. sunt prejudiciate drepturile şi libertăţile persoanei;
2. sunt create impedimente în realizarea de către persoană a drepturilor şi libertăţilor sale;
3. în sarcina persoanei este pusă ilegal o obligaţiune sau aceasta este atrasă ilegal la răspundere juridică (a se vedea Legea contenciosului administrativ nr. 793 din 10 februarie 2000)[13].

Controlul judiciar asupra activităţii subiectului investit cu putere publică în ceea ce priveşte legalitatea sau temeinicia ei este, de regulă, exercitat de către instanţa de judecată, la cererea persoanei ale cărei drepturi şi libertăţi au fost prejudiciate. În efect, un indiciu al procedurii civile în pricinile care apar din raporturile juridico-publice (justiţia administrativă) este nu numai activitatea instanţei orientată spre anularea sau corectarea unui act administrativ ilegal, dar şi faptul că specia dată de procese judiciare este iniţiată la promovarea anumitor acţiuni din voinţa persoanei fizice sau juridice, ca parte în proces, ale cărei drepturi şi interese au fost lezate.

În pricinile relative încuviinţării examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie, părţile procesului sunt staţionarul psihiatric sau medicul psihiatru, împuterniciţi cu anumite atribuţii de conducere, menite să transpună în realitate prevederile legislative din domeniul prestărilor servicii de sănătate (în speţă – acordarea asistenţei psihiatrice), precum şi persoana suferindă de patologii psihice. Examenul psihiatric sau spitalizarea în staţionarul de psihiatrie se realizează în lipsa voinţei, consimţământului individului bolnav psihic sau a reprezentantului său legal (părinte, adoptator, tutore, curator).

Natura juridică a acestor categorii de cauze presupune participarea a două părţi, una dintre care reclamă protecţia drepturilor şi libertăţilor sale. Obiectul de cercetare a acestor pricini îl constituie litigiul asupra unui drept de origine publică (administrativă). Circumstanţele evidenţiate ne determină să considerăm că respectivele categorii de cauze trebuie excluse din lista pricinilor atribuite procedurii civile speciale. Or, la soluţionarea lor, scopul instanţei de judecată este similar celui cercetat în ordinea acţiunii civile generale, decurgând din litigii de drept comun sau din relaţiile de origine juridico-publică. Instanţa e chemată nu numai să constate existenţa anumitor circumstanţe, dar şi să sintetizeze din cumulul acestora concluzii juridice: să determine temeinicia limitării sau lipsirii persoanei de drepturile şi libertăţile sale de către instituţia psihiatrică specializată, reţinând faptul dezacordului individului sau al reprezentantului său legal pe marginea încuviinţării examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie. Concluzia dată se cere a fi dedusă în situaţiile în care persoana suferă de o patologie psihică gravă, din care cauză examinarea sau tratamentul sunt posibile doar în limitele unui staţionar de psihiatrie şi care se justifică prin:

1. starea de pericol a individului, manifestată nu numai faţă de propria persoană, dar şi faţă de terţii ce-l înconjoară;
2. incapacitatea individului suferind de a-şi satisface în mod personal necesităţile de trai;
3. prejudiciul considerabil adus sănătăţii individului, ca urmare a înrăutăţirii stării sale psihice,

Or, în baza celor enumerate, instanţa de judecată este abilitată să decidă pe marginea admiterii sau respingerii cererii respective (alin. (1) art. 317 CPC

RM, alin. (1) art. 34 al Legii Republicii Moldova privind sănătatea mentală).

Concursul instanței e reclamat și în situațiile în care suferindul întreprinde acțiuni care presupun prezența unei maladii psihice grave, care condiționează vulnerabilitatea acestuia sau iminența prejudicierii sănătății sale, derivate din înrăutățirea stării sale psihice. În acest caz, instanța de judecată, soluționând în fond cererea medicului psihiatru, ia hotărârea privind încuviințarea examenului psihiatric sau respingerea acestei cereri (alin. (1) art. 343 CPC, alin. (2) art. 23 din Legea Republicii Moldova privind sănătatea mentală).

În aceste limite, e important să accentuăm că nu este exclusă existența unui litigiu dintre staționarul de psihiatrie (medicul psihiatru) și persoana în raport cu care este inițiată cauza. Mai mult decât atât, acest litigiu este prezumat (fiind efectiv prezent), deoarece activitatea instanței judecătorești este orientată spre verificarea prezenței temeiurilor ce permit încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie, precum și a **circumstanțelor care fac justificat dezacordul suferindului sau a reprezentantului său legal față de aceste măsuri.**

Dezacordul menționat nu este altceva decât obiecția înaintată față de pretențiile din cererea formulată de staționarul de psihiatrie (medicul psihiatru), presupunând o formă contradictorie a apărării și nu o formalitate specială a procesului civil, în limitele căruia instanța nu cercetează și nu soluționează litigii relative drepturilor subiective. Caracterul juridico-public al cauzelor privind încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie nu permit modificarea artificială a naturii procesuale a acestora, precum și a apartenenței lor la litigiile de origine publică, promovate nu pe baze de acțiune civilă, specială sau în procedura ordonanței, ci în limitele unui conflict asupra unui drept public înregistrat între două părți cu interese juridice opuse.

Totodată, în mod cert, trebuie evidențiat faptul că respectivele cauze, ce înglobează un caracter litigios, se fac deosebite prin anumite aspecte. Or, nu poate fi contestat faptul că acțiunile ce derivă din relațiile juridico-publice nu se rezumă doar la activitatea de anulare sau modificare a actului administrativ, fiind caracterizate și prin aceea că sunt inițiate la realizarea de acțiuni din partea unei persoane fizice, ca participant al procesului civil. Însă, analiza esenței procesuale a respectivelor cauze ne permite să decidem asupra faptului că un element determinant al acestora este condiționat nu numai de controlul legalității și temeiniciei actului administrativ și emis nu doar la realizarea de acțiuni din partea persoanei fizice, ca participantă a procesului civil, dar din partea organelor publico-administrative și a funcționarilor încadrați în ele, abilitați cu dreptul de a emite acte și de a realiza acțiuni de origine administrativă (precum și inacțiuni). Respectiv, procesul pe marginea încuviințării spitalizării în staționarul de psihiatrie este inițiat în limitele unei acțiuni administrative înaintate de instituția psihiatrică în care este internată persoana suferindă de o patologie psihică (alin. (3) art. 312 CPC RM, alin. (2) art. 32 din Legea Republicii Moldova privind sănătatea mentală). Aceasta semnifică că pe rol de reclamant în cauzele aflate în discuție se află nu individul suferind sau reprezentantul său legal, ci numai staționarul de psihiatrie.

Procesul judiciar pe marginea încuviințării forțate a examenului psihiatric e posibil doar atunci când medicul psihiatru susține demersul persoanelor care solicită examinarea psihiatrică forțată a individului suferind și îl recunoaște ca întemeiat. Medicul psihiatru întocmește în scris o concluzie relativă necesității examinării psihiatrice forțate a persoanei și reclamă concursul instanței de judecată pentru a primi o hotărâre în acest sens. Alin. (3) al art. 312 CPC RM, alin. (2) al art. 23 din Legea Republicii Moldova privind sănătatea mentală prescriu că respectivele cauze sunt inițiate pe cale judiciară numai la cererea medicului psihiatru privind încuviințarea examenului psihiatric.

În acest mod, prin intermediul caracterizării aspectelor cauzelor ce fac obiectul acestui studiu, putem decide că un element important al acțiunilor ce derivă din litigiile juridico-publice este controlul legalității săvârșirii actului de putere, realizat în baza cererii proprii a organului administrativ (staționarul de psihiatrie) sau a funcționarului abilitat (medicul psihiatru), văzuți ca parte activă a procesului civil.

Legislația actuală în materie de control judiciar a legalității și temeiniciei condițiilor necesare limitării drepturilor persoanei la libertate, la libera circulație, la libera stabilire a domiciliului sau a reședinței, derivată din încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie, nu este pe deplin fundamentată în ceea ce privește protecția contra eventualelor abuzuri, contra lipsirii nejustificate de aceste drepturi, implicit negarantând lipsa erorilor din partea puterii publice. Multe din normele Legii Republicii Moldova privind sănătatea mentală sunt perfectate în grabă, nefiind justificate nici din punct de vedere al oportunității lor. În cuprinsul normelor vizate sunt ușor sesizabile anumite contradicții ce reclamă a fi eliminate.

În ideea reformei justiţiei civile trebuie evidenţiat faptul că procedura controlului judiciar în materia încuviinţării examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie solicită o îmbunătăţire radicală. Or, la perfecţionarea formei procesuale a acestei categorii de cauze, obligatoriu trebuie reţinută natura lor juridică, ele fiind exclusiv de origine juridico-publică. În efect, ele trebuiesc excluse din lista pricinilor civile atribuite procedurii civile speciale, cu includerea lor în cuprinsul pricinilor derivate din raporturile juridico-publice (cap. XXII CPC RM, art. 3, 5 din Legea contenciosului administrativ). Normele procesual-civile care reglementează cursul procedurii pe cauzele despre încuviinţarea examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie trebuie să se identifice în calitate de instituţie juridico-procesuală independentă. Din punct de vedere tehnico-juridic, aceste norme trebuiesc excluse din conţinutul Legii privind sănătatea mentală şi Legii contenciosului administrativ, cu inserarea lor în titlul B, capitolul XXII „Procedura contenciosului administrativ" ale Codului de Procedură Civilă al Republicii Moldova.

Reţinând specificul pricinilor privind încuviinţarea examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie, trebuie să accentuăm că soluţionarea acestora vizează un spectru mai larg de particularităţi procesuale, în comparaţie cu acele proceduri publice care, la moment, şi-au găsit existenţa în Legea contenciosului administrativ. Specificul acestor cauze impune crearea unei ordini speciale a cercetării lor, reclamându-se o segmentare şi reglementare pe etape a procesului: de la intentarea acestuia până la executarea hotărârii. Prevederile generice ale Codului de procedură civilă, suplimentate de cele din Legea contenciosului administrativ, nu constituie un algoritm special la soluţionarea lor, ceea ce le fac să deţină un rol facultativ pentru această categorie de pricini.

Particularităţile reglementării juridice ale încuviinţării examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie trebuie reflectate (întărite) într-o serie de instituţii de drept material şi procedural, precum: competenţa materială şi jurisdicţională a instanţelor judecătoreşti chemate să soluţioneze aceste pricini, concretizarea listei şi statutului reclamanţilor pe marginea acestor cauze, probele judiciare, locul şi ordinea cercetării acestor pricini, modul de contestare a acestor pricini, lista persoanelor interesate, investite cu drept de atac a hotărârii judecătoreşti. Generic vorbind, aceste persoane ar trebui să reprezinte staţionarul psihiatric, medicul psihiatru fiind prioritar, iniţiatorii procesului judiciar, rudele suferindului susceptibil de a fi supus forţat examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie, alte persoane ce au intervenit cu cerere despre încuviinţarea examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie, însuşi individul suferind.

Concluzionăm, deci, că legislatorul trebuie să investească această categorie de pricini cu necesitatea prezenţei obligatorii a procurorului. Or, aceste pricini au o importanţă deosebită pentru realizarea prevederilor constituţionale referitoare la garantarea etatică şi judiciară a drepturilor la viaţă, la respectul demnităţii persoanei, la protecţia sănătăţii ei, la inviolabilitate personală, la libera circulaţie, la libera stabilire a domiciliului şi a reşedinţei. Participarea procurorului pe marginea acestor pricini reprezintă o garanţie în plus, menită să anihileze utilizarea măsurilor de constrângere în discuţie în alte scopuri decât cele medicale, să preîntâmpine cauzarea de prejudicii sănătăţii, demnităţii umane şi drepturilor persoanei, precum şi prestigiului internaţional al statului.

Importantă e reflectarea certă, clară şi exhaustivă în legislaţie a condiţiilor la cumularea cărora instanţa de judecată ar fi în drept să supună persoana examenului psihiatric sau spitalizării în staţionarul de psihiatrie.

Trebuie reţinut faptul că hotărârea judecătorească privind încuviinţarea forţată a spitalizării într-un staţionar de psihiatrie are un caracter temporar. Or, acest fapt este prevăzut de însăşi litera legii. Astfel, în conformitate cu prevederile art. 35 din Legea privind sănătatea mentală, se statuează că spitalizarea în staţionarul de psihiatrie fără liberul consimţământ va dura numai în perioada de menţinere a temeiurilor în care a fost efectuată. Persoana spitalizată în staţionarul de psihiatrie fără liberul ei consimţământ va fi examinată cel puţin o dată în lună de comisia de medici psihiatri a staţionarului, pentru a se decide asupra prelungirii spitalizării. La expirarea a 6 luni de la data spitalizării persoanei în staţionarul de psihiatrie, fără liberul ei consimţământ, administraţia acestuia trimite avizul întocmit de comisia de medici psihiatri privind necesitatea prelungirii spitalizării către instanţa judecătorească în a cărei rază se află staţionarul. Judecătorul poate să hotărască asupra prelungirii spitalizării în conformitate cu art. 32-34 din Legea privind sănătatea mentală. Hotărârea privind prelungirea spitalizării se adoptă de către judecător în fiecare an.

La scurgerea termenelor prevăzute de Legea privind sănătatea mentală, pentru acţiunea hotărârii

judecătoreşti şi în lipsa avizului medical respectiv, persoana plasată forţat în staţionarul de psihiatrie trebuie externată. Persoana e susceptibilă externării şi în cazul în care instanţa de judecată hotărăşte în sensul respingerii cererii de spitalizare forţată sau de prelungire a termenului acesteia.

Norma alin. (3) al art. 35 din Legea privind sănătatea mentală arată că pricinile privind încuviinţarea forţată a examenului psihiatric sau spitalizării persoanei suferinde de patologii psihiatrice grave nu constituie o listă exhaustivă, fapt semnificând că, în conformitate cu reglementările numite ale Legii privind sănătatea mentală, cuprinsul cauzelor susceptibile de a fi incluse în lista dată poate fi extins. Putem face referire la exemplul prelungirii termenului de spitalizare în condiţii de lipsă a consimţământului persoanei (alin. (3) al art. 35 din Legea privind sănătatea mentală). Faptul că un atare proces are o existenţă individuală nu poate fi contestat. Importantă, însă, e circumstanţa în care Codul de Procedură Civilă al Republicii Moldova, Legea contenciosului administrativ şi Legea privind sănătatea mentală nu reglementează o anumită ordine procesuală a cercetării unei asemenea categorii de pricini. La fel de neclar e şi faptul dacă, în limitele acestei proceduri, participă sau nu staţionarul de psihiatrie, persoana vizată în cerere, reprezentantul său legal, alte persoane interesate. Nu este identificat locul (sediul) cercetării cauzei (începerea instanţei de judecată sau staţionarul de psihiatrie), modul de contestare a hotărârii despre prelungirea termenului de spitalizare în condiţii non-volitive etc. Din cuprinsul legii e deductibil faptul că o asemenea categorie de pricini este examinată şi analizată de judecător în mod unipersonal şi doar în baza unei singure probe – avizul comisiei de medici psihiatri vizând necesitatea prelungirii termenului de spitalizare a persoanei. În rezultat, hotărârea instanţei de judecată privind prelungirea termenului de spitalizare este emisă exclusiv în baza unui document – avizul medical. Pe cale de consecinţă, multe din principiile dreptului procesual-civil sunt inoperabile pentru pricinile date, cum ar fi principiile precum publicitatea procesului judiciar, oralitatea dezbaterilor judiciare, disponibilitatea în drepturile procesuale etc. Or, situaţia în cauză este într-o contradicţie fundamentală cu esenţa unei justiţii democratice.

De altfel, la moment nu există o prevedere legală care ar specifica expres că prelungirea termenului de spitalizare pe baze non-volitive se realizează de către instanţa judecătorească pe baza unui nou proces judiciar sau în limitele celui preexistent, hotărârea fiind emisă în temeiul procedurii privind încuviinţarea spitalizării forţate a persoanei. Din cele evidenţiate, trebuie să deducem că pricinile referitoare la prelungirea termenului de spitalizare pe baze non-volitive se deosebesc sub multe aspecte faţă de cauzele privind încuviinţarea spitalizării forţate, fapt pentru care cercetarea şi soluţionarea lor trebuie să fie reglementate detaliat.

Bibliografie

1 Жариков А. Н. Психиатрия. М.: Изд-во «Медицина», 1989, с.259

2 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, № 34.

3 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, № 172 -175.

4 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, № 176 -181.

5 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, № 144 -145.

6 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, № 44 - 46/310.

7 Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, № 127 - 130.

8 Pentru detalii a se vedea: Îndrumar legislativ şi normativ în acordarea serviciilor de sănătate mintală. Ministerul Sanataţii al Republicii Moldova, Chişinău, 2011.

9 Curtea Supremă de Justiţie. Culegere de hotărîri explicative (octombrie 2003 – decembrie 2005). Chişinău, Cartier, 2006, p. 259 – 256.

10 См.: Гражданский процесс: Учебник для вузов / Под ред. Ю.К. Осипова, М., 1996. с. 134 (автор главы XI – Ю.К. Осипов); Проект ГПК РФ., М., 1997, с. 160 – 161., Викут М. А. Судебный контроль за госпитализацией граждан в психиатрический стационар// Вестник СГАП, 1999, №1 (16), С.20.

11 См.: Мурадьян Э. М. Судебное право (в контексте трех процессуальных кодексов), М., 2003, с. 85.

12 См. Осокина Г. Судебное рассмотрение дел, связанных с применением Закона о психиатрический помощи.// Российская юстиция, 1994, № 8, с. 24-25; Осокина Г. Л. Проблемы судебной защиты прав и свобод граждан по делам о принудительной госпитализации в стационарные учреждения здравоохранения // Вестник СГАП, 1999, № 1 (16), с. 14., Гражданский Процесс: Учебник для вузов // Под ред. Ю.К. Осипова. М., 1996, с. 318-319 (автор глав XX – В.П. Воложанин); Тихомирова Ю.В. Производство по делам о принудительной госпитализации граждан в психиатрический стационар и принудительном психиатрическом освидетельствовании. Автореф. дисерт. кандидата юридических наук, М., 2004. с. 8.

13 Monitorul Oficial, 2000, № 57-58.